

De Organisatie

*van den melkveehoudenden
boer en de fabriekmatige
zuivelbereiding*

Geschrift aangeboden aan „den Nederlandschen
Landstand” door

Dr. F. E. POSTHUMA

Generaal-adviseur

1941

De Organisatie

van den melkveehoudenden
boer en de fabriekmatige
zuivelbereiding door
Dr. F. E. Posthuma

Motto's.

- 1°. Het algemeen belang gaat boven het groepsbelang en het groepsbelang gaat boven het eigenbelang.
- 2°. „Nederland voedt zich zelf“.
- 3°. „Het er zijn“ is reeds voldoende om na eenigen tijd heel andere toestanden te doen geboren worden.

De Organisatie

van den melkveehoudenden boer en de fabriekmatige zuivelbereiding.

=====

Inleiding.

Het wil mij voorkomen, dat, nu de Landstand bestaat, het wenschelijk is de organisatie van den melkveehoudenden boer en die der fabriekmatige zuivelbereiding nader te bezien.

Wij moeten niet uit het oog verliezen, dat het weidebedrijf nog altijd het belangrijkste onderdeel van het landbouwbedrijf in Nederland is. Niet altijd is dit goed begrepen en ik heb zelfs het gevoel, dat men dit ook nu nog niet voldoende begrijpt en toch is het zoo. Belangrijk niet alleen uit het oogpunt van zijn grootte, maar ook als veelzijdige voedselbron voor ons volk. Het product van het weidebedrijf: de melk wordt als zoodanig door den mensch gebruikt en als zij als grondstof heeft gediend voor de zuivelbereiding dan gebruikt de mensch de daarvan verkregen producten: boter, kaas, gecondenseerde melk, melkpoeder; ook dient, zooals bekend, de melk als grondstof voor melkwolfabricage.

De levende machine in het weidebedrijf; het vee, en in de eerste plaats het rundvee, is ook nog weder voedselbron voor den mensch terwijl uit zijn huid en beenderen een zeer groot aantal artikelen der menschelijke behoefte dekt. Ik meen dus, dat er alle reden is om de organisatie van den melkveehoudenden boer, nu wij voor een nieuwen maatschappelijken opbouw in Nederland staan en nu wij aan Nederland moeilijk meer anders kunnen denken dan als deel van Europa, dit werelddeel als een geheel beschouwd, of als onderdeel van een Germaansch blok in Europa, nader te beschouwen.

Wanneer wij aan den melkveehoudenden boer denken, dan zien wij achtereenvolgens verschijnen:

1. de weide
2. het vee
3. den boer en zijn gezin
4. den bewerker van de voortgebrachte melk
5. den verkooper van de uit de melk verkregen producten
6. den verbruiker.

Ik wil nu trachten deze zes onderwerpen achtereenvolgens te behandelen, bezien **uit het oogpunt van het algemeen belang.**

De weide.

De weide is de voedplaats van het vee en het behoeft geen nader betoog, dat de voeding van het vee door middel van de weide des te beter zal zijn naarmate de weide beter is. Bij beoordeeling van de kwaliteit van de weide hebben wij ons te richten naar de grasmat. De kwaliteit van de grasmat moet best zijn, d.w.z. in deze grasmat moeten wij al die planten vinden, die op den grond, waar de weide ligt, het beste gras kunnen voortbrengen. Natuurlijk kan dit bij verschillende soorten gronden verschillend zijn, doch het moet steeds wezen: eerste klas.

Om een eerste klas weide te verkrijgen moet men vanzelfsprekend op de hoogte zijn van de omstandigheden, welke de kwaliteit van de grasmat beïnvloeden. Niet elke boer kan hiervan volledig op de hoogte zijn. Daartoe zal men de hulp noodig hebben van den Voorlichtingsdienst. Het meest is men echter gediend indien men in eigen kring over een vasten voorlichter kan beschikken, die elk bedrijf regelmatig bezoekt. Dat is mogelijk door de oprichting van bedrijfvoorlichtingsverenigingen. Bestaande verenigingen op dit gebied hebben reeds bewezen, dat langs dezen weg de productie zeer sterk opgevoerd kan worden. Dit geldt in het bijzonder voor de opbrengst van het grasland, welke door het toepassen van het z.g. omweidsysteem nog zeer sterk verbeterd kan worden. Vanzelfsprekend is dit niet alleen in het voordeel van den boer, doch zeker in de eerste plaats in het belang van het geheele volk.

Wanneer men nu een goede grasmat heeft verkregen, komt het er op aan, dat het product, dat deze weide oplevert, n.l. het gras, op de juiste wijze wordt gebruikt. Het gras kan op verschillende manieren worden benut, n.l. versch of verduurzaamd. De gebruiker van het versche gras is natuurlijk het vee, hetzij dat dit rundvee of ander vee is. Ook dit gebruik door het vee moet op de beste wijze geschieden, d.w.z. van het gras moet zooveel mogelijk in de magen van het vee terecht komen, en zoo weinig mogelijk worden vertrapt. Het is daarom gewenscht de ruimte, die men voor grazen van het vee gebruikt zoo klein mogelijk te nemen en als het vee het gras van die ruimte opgegeten heeft een nieuwe ruimte ter beschikking te stellen. Hierop berust het z.g. omweid-systeem, waarover hiervoor reeds werd gesproken.

Het verduurzamen kan langs drie verschillende wegen geschieden, n.l.

1. hooien
2. inkuilen of inmaken
3. kunstmatig drogen.

Wordt het gras gehooid, dan stelt ook dit hooien zijn eischen. Hooien is alleen mogelijk bij gunstige weersomstandigheden. Tenminste de algemeene methode van hooien, waarbij het hooi aan oppers wordt gezet. Niettemin moet elke veehoudende boer in den winter over een zekere hoeveelheid hooi kunnen beschikken. Zijn de weersomstandigheden dus gedurende het hooiseizoen ongunstig, dan zal men een wijze van hooi-winnen moeten toepassen, waarbij het hooi ondanks het vochtige weder toch zoo weinig mogelijk van z'n kwaliteit verliest. Dit is mogelijk door het hooiruiten toe te passen.

Jong gras is zeer eiwitrijk. Bij vroeg maaien is de zon echter nog niet krachtig genoeg om goed hooi te winnen. Wil men dus door vroeg maaien een eiwitrijk product voor den winter winnen, dan beteekent dit veelal, dat men het best tot een andere wijze van verduurzamen, n.l. tot kunstmatig drogen of inkuilen of ensileeren dient te besluiten. Vooral ook het kunstmatig drogen verdient alle aandacht. Iedere boer, die een grasdroger in de buurt heeft, moet een deel van zijn gras laten drogen. Hij verkrijgt dan een wintervoer, dat met krachtvoer op één lijn te stellen is. Overigens is het ook van beteekenis, dat hij bij het inkuilen de juiste methode toepast. Deze juiste methode is de Finsche of koude methode - het inkuilen met zuur - waarbij de verliezen aan eiwit aanzienlijk geringer zijn dan bij de ouderwetsche Hollandsche of warme methode. Ook in dit verband kan de Voorlichtingsdienst den boer met raad en daad bijstaan.

Iedere boer, die verzuimt zoowel het hooien als het inkuilen en het machinaal drogen op de beste wijze te doen, benadeelt zijn vee in de voeding en daarmee zichzelf in het melkgeld en is een ongeschikte medewerker voor het algemeen belang.

Het vee.

Na de weide hebben wij onze aandacht te schenken aan het vee. Wat al pracht-exemplaren heeft onze veestapel, zoowel het zwartbont, zwartblaard als het roodbont opgeleverd. Van hoeveel stieren is het bekend, dat in hun nakomelingschap hun goede eigenschappen voortleven. Van hoeveel koeien weten wij hetzelfde. Wij weten echter ook, dat er nog heel wat vee in onze weiden graast, dat eigenlijk het eten niet waard is. Wij behoeven ons intusschen niet voor te stellen, dat al onze weiden, ook al verkeerden zij in den besten toestand, die, de grondsoort en de streek in aanmerking genomen, mogelijk is, van de allereerste kwaliteit kunnen zijn, doch wij weten wel, dat bij iedere grondsoort, als de toestand van de weide zoo goed is, als hij zijn kan, een passend veeslag met de best mogelijke eigenschappen is te krijgen. Ook op dit gebied kan nog menige boer hulp verdragen en ook hulp verkrijgen mits hij haar maar vraagt. Zijn eigen contróle- en fokverenigingen zijn daar om hem in deze bij te staan en richting te geven en ook hier zijn de consulenten, met name de veeteeltconsulenten, degenen die hulp kunnen verschaffen.

Het mag niet voorkomen, dat een boer niet weet welke opbrengst één zijner koeien in een melkjaar heeft gegeven. Hij mag daarnaar ook niet zoo maar een slag slaan. Hij moet dat weten. Hij moet niet alleen de opbrengst in kilogrammen melk, maar ook in K.G. melkvet van iedere koe kennen. Doet hij daarvoor niet de noodige moeite, dan benadeelt hij in deze zichzelf in den vorm van het melkgeld, hij benadeelt den bewerker van de melk, omdat deze minder onkosten heeft bij het bewerken van melk van goede kwaliteit dan van slechte kwaliteit en hij benadeelt ook wederom het algemeen belang, want dat is het beste gediend met eerste klas melk. Nauwkeurige waarneming zal den boer ook in staat stellen na te gaan welke dieren met weinig krachtvoeder het meest voortbrengen.

Behalve de kwaliteit van de melk, die de koe geeft, is hier nog iets anders in het oog te houden, n.l. de wijze waarop de melk gewonnen wordt. En ook daarvoor kan weder hulp ingeroepen worden. Onze melkers-cursussen, zoowel voor mannelijk als vrouwelijk personeel, kunnen den boer in deze veel baat geven, want al weder geldt dezelfde lijn: zindelijk gewonnen melk is voor den boer het beste. Dit spreekt zich uit in het melkgeld, dat hij van de fabriek krijgt. Dit is echter ook van belang voor de melk, die hij zelf verwerkt (kaasboeren). Het is echter voor den bewerker van de melk, wanneer deze bewerking fabriekmatig geschiedt, ook het beste en het algemeen belang is met zindelijk gewonnen melk zeker goed gediend, vooral als de melk *als zoodanig voor het gebruik zal worden bestemd*.

Bij ons vee treden voor en na ziekten op. De aan het groote publiek meest bekende zal wel wezen de tuberculose. Vooral ook daarom zal deze wel het best bekend zijn, omdat er een enge samenhang bestaat tusschen de tuberculose bij den mensch en die bij het vee. De mensch heeft er dan ook het allergrootste belang bij, dat de tuberculose bij het vee zoo degelijk mogelijk wordt bestreden, want daardoor wordt de verspreiding van de tuberculose bij den mensch veel minder groot en dus de bestrijding gemakkelijker. Het vee heeft ook zijn speciale ziekten en dan zal wel de meest bekende mond- en klauwzeer zijn. Daarnaast vinden wij de ziekte van verwerpen (abortus) en dan vinden wij als een speciale benadeeling van de huid van het rund nog de beschadiging door de runderhorzel. Ook deze ziekten hebben allen een degelijke bestrijding noodig, al weder om de meergenoemde reden: voor den boer zijn opbrengst, voor den bewerker zijn meerdere kosten of moeilijkheden en voor het algemeen belang zijn schaden, omdat iets is nagelaten of iets is voortgebracht, dat niet van de allerbeste kwaliteit is.

De boer en zijn gezin.

Wanneer wij over den boer en zijn gezin spreken, dan moeten wij ons hem en zijn gezin voorstellen als de as waarom de geheele organisatie van den melkveehoudenden boer in de toekomst zal draaien. Ik wees hierboven reeds op de plichten van den boer ten aanzien van de weide en de daar te winnen producten en van het vee dat door hem gehouden wordt. Heeft hij nu zijn weide op peil en is zijn vee zoo goed als men dit op de betreffende boerderij mag verwachten; wint hij zijn melk op de juiste manier en zorgt hij, dat deze in den best mogelijken toestand bij den bewerker komt, dan komen wij in het domein waar hij zijn rechten mag doen gelden omdat hij deed wat hij kon - en zijn gezin stond hem daarbij trouw ter zijde - om een grondstof te verkrijgen waaruit het mogelijk is eerste klas producten te maken. **Hij mag nu de eisch stellen, dat de bewerker van zijn melk eerste klas producten maakt.** Is die bewerker van de melk zijn eigen vrouw of een andere huisgenoot, waarbij ik op het oog heb de zelf kaasmakende boeren, dan moet hij maar zien, dat hij met dezen maker of maakster van het product tot een zoo goed mogelijke eenheid komt. Beiden zullen in deze het belang van een eerste klas product wel begrijpen en ook wel alles doen om dit te verkrijgen.

Voor hulp staat hier al weder de bedrijfsvoorlichtingsvereniging ter beschikking en de zuivelconsulent of een assistent van dezen zal hem ongetwijfeld helpen moeilijkheden te overwinnen. Is de bewerker een fabriek, dan liggen de verhoudingen minder eenvoudig. Deze fabriek krijgt de melk te bewerken van vele boeren en zijn goede melk kan dus wel eens met de melk van een ander tezamen een grondstof vormen, die niet van dien aard is, dat de fabriek slechts eerste klas producten kan maken. Hier liggen moeilijkheden, doch deze **moeten** overwonnen worden, want ik herhaal: **Als de boer alles heeft gedaan om eerste klas melk te winnen, kan hij eischen, dat er eerste klas producten van worden gemaakt.**

De bewerker van de voortgebrachte grondstof.

Met een enkel woord sprak ik over den zelfkazenden boer en dezen laat ik verder rusten, nadat ik ook hiervan goed duidelijk heb gezegd, dat het algemeen belang slechts gediend is met eerste klas kaas. Dat de boer en zijn gezin daarmee gediend zijn behoeft geen nader betoog, maar het is nog niet ieder duidelijk, dat ook het algemeen belang in dezen eischen mag stellen en toch is dit zoo. Ook voor tweede klas en nog slechtere producten zal wel een plaats te vinden zijn, doch het volksinkomen en dus het algemeen belang wordt daardoor benadeeld, want het is niet denkbaar dat, die tweede klas producten hetzelfde opbrengen als de prima waar.

Ik kom nu aan de fabriekmatige bewerking van de grondstof - de melk. Wat al strijd is er gevoerd over den vorm van dezen fabriekmatigen bewerker. Zoo lang het fabriekmatig bewerken van de melk bestaat, hetzij dan tot boter, hetzij tot kaas, hetzij tot boter en kaas, hetzij tot andere melkproducten als gecondenseerde melk en nog andere, is er strijd gevoerd over de vraag: moet dit bewerken geschieden in een coöperatieve fabriek, d.w.z. een fabriek, toebehoorende aan de boeren gezamenlijk of in een speculatieve fabriek (ook wel genoemd particuliere fabriek), d.w.z. een fabriek, toebehoorende aan een bepaald persoon, hetzij dan een particulier, hetzij een rechtspersoon (N.V.). Ik stel mij niet voor, dat de lezers van dit geschrift iets anders van mij verwachten te hooren dan dat ik nog altijd de coöperatieve bewerking van de melk als de meest juiste beschouw. Men moet daarbij echter goed bedenken, dat de strijd-vraag: coöperatieve of speculatieve fabriek nimmer uitgestreden is. Men moet daarbij niet vergeten, dat er nog menige landstreek in Nederland is, waar geen bedrijfsvrede tusschen coöperatieve fabrieken bestaat. Men moet nog altijd in het oog houden, dat de afbakening van het werkterrein van iedere coöperatieve fabriek nog lang

niet overal in Nederland ideaal is. Men moet daarbij in het oog houden, dat uit het uitbetaalde melkgeld wel blijkt, dat in menige streek de eene coöperatieve fabriek meer kan bereiken dan de andere. Wanneer trots dit alles toch de coöperatieve vorm van melkverwerken geprefereerd werd, dan ware daarvoor goede gronden, **maar wij hebben nu ook in deze het algemeen belang voorop te stellen** en dan moet de zaak anders bekeken worden.

Ik herhaal nogmaals: als de boer ervoor heeft gezorgd, dat de grondstof, de melk, zoodanig is dat zij elken toets van critiek kan doorstaan, dan mag hij den eisch stellen, dat hiervan eerste klas producten gemaakt worden, maar hij mag er nog een anderen eisch aan toevoegen, n.l. dat de aan de bewerking van de melk verbonden onkosten zoo klein mogelijk zijn. Bekeken uit het oogpunt van het algemeen belang mag dan verwacht worden, dat de totale opbrengst, hetzij uitgedrukt in geld, hetzij als ruilproduct voor waren uit andere landen, van alle zuivelproducten, die in Nederland gemaakt worden zoo groot mogelijk zal kunnen zijn. Ziedaar de richtsnoeren voor het toetsen van de eischen, die wij te stellen hebben aan den bewerker van de grondstof.

De boer mag eischen, dat van zijn eerste klas melk eerste klas producten worden gemaakt. Oogenschijnlijk kan hij daarop bij een coöperatieve fabriek invloed doen gelden, doch veel meer dan schijn is dit niet. Toen wij nog leefden in den tijd, dat eenige boeren de melk tezamen brachten en in een heel jaar 1 of 2 X 100.000 kg melk in hun fabriekje tot boter lieten verwerken; zou het misschien mogelijk geweest zijn, dat als in dien tijd - wat niet het geval was - de boeren aan zoo'n fabriekje niet anders dan eerste klas melk hadden geleverd en de bereider van boter maakte toch slechte boter - wat dan weder zou moeten zijn gebleken uit het betaalde botergeld, doch dat kon in dien tijd ook al niet blijken, omdat de boter op een eigenaardige manier verhandeld werd - dan zou een boer tot zijn botermaker kunnen zijn gegaan om hem de les te lezen en misschien den dienst op te zeggen.

Bij onze tegenwoordige coöperatieve fabrieken, waar miljoenen kilogrammen melk verwerkt worden, niet alleen tot boter en kaas maar dikwijls ook nog tot andere producten, is het voor een boer eenvoudig onmogelijk om de overtuiging te verkrijgen, dat uit zijn eerste klas melk slechts eerste klas producten worden gemaakt. De boer bepaalt zich dan in dit geval tot een beschouwing van het melkgeld, dat hij ontvangt. Melkgeld in deze in den ruimsten zin genomen en hij zal zich voor en na met de leden van andere coöperatieve fabrieken meer of minder aangenaam onderhouden over het verschil in melkgeld, dat die anderen ontvangen. Leeft hij aan den top, dan zal dit hem waarschijnlijk vrede geven, doch wij mogen niet zeggen, dat aan den eisch van den boer, die eerste klas melk leverde, dat daaruit slechts eerste klas producten gemaakt worden, voldaan is.

Ik weet wel, dat de uitkomsten van de boterkeuringen en ook van de kaaskeuringen van de bonden van coöperatieve zuivelfabrieken en de zuivel verkoop-organisaties in deze ook voor den boer een steun kunnen wezen, zelfs een groote steun. Maar niemand zal willen ontkennen, dat het best mogelijk is, dat menig boer aan een bepaalde fabriek slechts eerste klas melk levert en toch de fabriek in haar geheel niet tot uitsluitend eerste klas producten kan komen, omdat andere boeren geen eerste klas melk leveren. En nu weet ik wel, dat hier de wijze van betaling van de melk naar kwaliteit voor het vervullen van den eisch van den boer, die eerste klas melk levert in sommige gevallen een steun kan zijn, doch hier dient veel meer systematisch te werk te worden gedaan dan dit tot nu toe het geval is. Ik weet, dat in een enkel geval door middel van de contróle op de melkwinning op de boerderij en het in verband daarmee betalen van hooger melkgeld een stap in de goede richting wordt gedaan, maar zoolang dit geen regel is, wordt de eisch van den

boer, die eerste klas melk levert niet volledig recht gedaan. **En toch moet dit voor de toekomst de basis wezen voor de organisatie van den melkveehoudenden boer.**

Als tweeden eisch heb ik reeds genoemd den eisch van den boer, dat de aan de bewerking verbonden kosten zoo klein mogelijk zijn. Deze eisch valt in deelen uiteen. Het eerste deel omvat het melkvervoer. Zijn melk moet naar een fabriek gebracht worden over den kleinst mogelijken afstand, opdat de kosten van het melkvervoer zoo klein mogelijk zijn en opdat het nadeel van het vervoer van de melk tot de kleinst mogelijke afmetingen wordt teruggebracht. In vele gevallen zal dat ook thans wel zoo zijn, doch in een te groot aantal gevallen is dat nog niet zoo, Nederland n.l. als één geheel bekeken. Ook hier hebben wij weder de factor: lid zijn van een coöperatieve fabriek of leveren aan een coöperatieve fabriek zonder lid te zijn (ook deze misgeboorte van het coöperatieve stelsel hebben wij nog altijd in veel te groote mate) of leveren aan een speculatieve fabriek, omdat men om welke reden dan ook zich niet aan een coöperatieve fabriek wil binden. Daarnaast spreken echter nog andere factoren mede. Men wil wel lid zijn van een coöperatieve fabriek, maar alleen van een bepaalde en waar de afbakening van het werkterrein van de coöperatieve fabrieken nog niet ideaal is, bestaat ook de hier bedoelde gelegenheid voor den boer.

Welnu, al deze verschillende wijzen van levering van de grondstof aan den bewerker van de grondstof moeten gericht worden op den eisch: **de melk wordt vervoerd naar een fabriek langs den kortsten weg.** Dit is voor de melk het beste en voor de onkosten aan het melkvervoer verbonden is het zeker goed en bekeken uit het oogpunt van het algemeen belang kunnen hier enorme bedragen worden gespaard. Op deze kosten van het melkvervoer volgen voor den boer de kosten, verbonden aan de bewerking van de melk. Ook op dit terrein bestaan bij de verschillende fabrieken nog groote verschillen en toch heeft de boer er belang bij, dat deze kosten zoo gering mogelijk zijn en nu weet ik wel, dat ook op dit gebied veel is beproefd en nog wordt beproefd om deze kosten zoo klein mogelijk te houden en dat er ook goede wil bestaat in menige fabriek of organisatie van fabrieken om in deze veel te doen, maar het kan niet langer blijven bij goede wil, hier moet - **en vooral als wij in deze het algemeen belang voorop stellen** - tot het stellen van eischen worden overgegaan. Thans is dit laatste (het stellen van eischen) niet mogelijk en daarom strandt veel goede wil op den onwil van enkelen.

En nu als derde pilaar: de eisch van het algemeen belang, n.l. dat de totale opbrengst van alle zuivelproducten in Nederland zoo groot mogelijk zal zijn.

Overzien wij nu de geheele bewerking van de grondstof vanuit het oogpunt van het algemeen belang, dan komen wij dus tot de volgende formulering: het melkvervoer dient te geschieden langs den kortsten weg, opdat de hieraan verbonden onkosten zoo klein mogelijk zijn en de kwaliteit van de melk zoo weinig mogelijk lijdt. De inrichting van de fabriek moet steeds op de hoogte van den tijd zijn, eerste klas werktuigen en zuivere bediening De bewerker in de fabriek, hetzij hij staat op de melkontvangst, hetzij hij centrifugeert, hetzij hij let op de pasteurs, hetzij hij de room zuurt, hetzij hij karnt, hetzij hij kaas maakt of een ander zuivelproduct, hetzij hij de verpakking van de boter of een ander product behandelt, hetzij hij in de pakhuizen werkt, hetzij hij als assistent of als directeur het toezicht op al deze werkzaamheden houdt, moet geheel voor de hem opgedragen taak berekend zijn en de hem gegeven arbeidsvergoeding hetzij in loon, hetzij in uitgesteld loon (pensioen) moet van dien aard wezen, dat hij elken dag met vreugde zijn arbeid verricht. **Langs dezen weg zijn de voorwaarden vervuld, die het algemeen belang eischt.**

De verkoper van het uit de grondstof verkregen product.

Misschien wel even veel strijd als wij hebben gehad over het leveren van de grondstof aan de coöperatieve fabriek of aan een speculatieve hebben Wij beleefd op het terrein van den verkoop van het verkregen product. Ook nu zal wel niet één lezer schrikken als ik zeg, dat ik nog steeds den coöperatieven verkoop van de producten als de meest juiste beschouw. Maar met deze uitspraak ben ik er voor de toekomst nog lang niet. Het algemeen belang gaat nu een belangrijker woord mede spreken dan in het verleden.

„Nederland voedt zichzelf" zal hier de basis wezen voor hetgeen met de producten zal dienen te geschieden.

Tot voor 10 Mei 1940 is alles gedaan om het Nederlandsche volk margarine te leeren eten en zelfs de eenvoudige wensch om degenen, die misschien geroepen zouden worden om ons land te verdedigen, althans te voeden met producten van Nederlandschen bodem, in deze met boter, is voortdurend afgewezen. Veertig jaren lang is betoogd, dat den militairen boter toekwam en over even lange tijdsruimte is deze wensch door de bevoegde autoriteit op zijde geschoven. Met de overige bevolking van Nederland was het in de laatste jaren nog erger gesteld. Voor een appel en een ei, d.w.z. voor 30-40 cent per kg voerde men liever onze boter uit dan ze ter beschikking van de bevolking te stellen en dan meende men nog een grooten dienst aan een zeker deel van deze bevolking te bewijzen door margarine voor 40 cent per kg beschikbaar te stellen (waaraan dan nog \pm 20 cent per kg werd verdiend).

Deze toestanden zijn beëindigd en mogen nimmer wederkeeren. Wanneer de zuivelproducten van Nederland door de verzorging van de weide, de verpleging van het vee, de werklust van den boer en zijn gezin, de inrichting der fabrieken en de kundigheid van den bewerker tot eerste klas producten zijn gemaakt en ongetwijfeld in nog grootere hoeveelheden dan tot nu toe zullen zijn voortgebracht, dan is het volk van Nederland de eerst-recht-hebbende bij het verbruik. De verkoop der producten zal zich hiernaar hebben te regelen. „Hoe", daarover valt op het oogenblik nog niet veel te zeggen, omdat de oorlogstoestand in Europa ook in dezen zijn invloed doet gelden, maar dat neemt niet weg, dat, als wij denken over de organisatie van den veehoudenden boer in de toekomst, wij ons goed duidelijk voor oogen hebben te stellen, dat het voortgebrachte in de eerste plaats in Nederland zelf zal worden verbruikt en dat er een goed systeem van uitwisseling van mogelijke overschotten bij één der zuivelproducten tegen voortbrengselen van andere landen in Europa een eerste rol in die organisatie zal spelen

Verbruiker.

Hier viert het algemeen belang hoogtij, want uiteindelijk is iedere Nederlander, klein of groot, jong of oud, een verbruiker van één of meer zuivelproducten of van de grondstof daarvoor. Het algemeen belang brengt dus in hooge mate mede, dat er een goede regeling komt voor de prijzen, die de verbruiker zal hebben te betalen. Dit vraagstuk geldt echter niet voor zuivelproducten alleen, maar ook voor andere voedings- en genotmiddelen. Het zal een zware taak wezen om hier een goede oplossing te vinden en hier zal afscheid genomen moeten worden van menig heilig huisje, dat overigens al lang niet meer een heilig huisje was. Ik bedoel hier de vrijheid in het vragen van een prijs voor een bepaald product en de vrijheid in het verhandelen van voortbrengselen van Nederland over de grenzen. Degene, die zijn oogen open had, zag ook wel in de afgelopen jaren, dat vooral deze laatste vrijheid, schijnvrijheid was. Ik behoef de namen Oslo, Ouchy en Otawa (3 X O!) maar te noemen en dan weet ieder, die niet ziende blind is geweest of geworden, wat in deze is afgespeeld.

Conclusie.

Vatten wij nu nog eens in weinig woorden de organisatie van den melkveehoudenden boer samen, dan krijgen wij het volgende beeld:

1. De melkveehoudende boer heeft als plicht zijn weide en zijn weideproducten zoo goed mogelijk te maken.
2. De melkveehoudende boer heeft zijn veestapel zoodanig te verbeteren en te verplegen, dat de grootst mogelijke opbrengst in kwaliteit en kwantiteit is te verkrijgen.
3. De melkveehoudende boer heeft de melk van zijn koeien op dusdanige wijze te winnen, dat de gewonnen melk een goede grondstof voor het verwerken tot zuivelproducten vormt.
4. De melkveehoudende boer moet als eisch stellen, dat van zijn eerste klas melk eerste klas producten worden gemaakt.
5. De melkveehoudende boer moet als eisch stellen, dat in de fabriek waar zijn melk wordt geleverd, de inrichting eerste klas is en slechts ter zake kundige personen werkzaam zijn, die tegen behoorlijke arbeidsvoorwaarden met vreugde hun arbeid verrichten.
6. De melkveehoudende boer moet als eisch stellen, dat en aan het melkvervoer en aan de bewerking van de melk de kleinst mogelijke kosten zijn verbonden.
7. De melkveehoudende boer mag als eisch stellen dat hij een loonnenden prijs voor zijn melk ontvangt.

Het algemeen belang eischt het volgende:

le. Het algemeen belang voorop: Het gaat boven het groepsbelang en het groepsbelang gaat boven het eigen belang.

Natuurlijk zal het nog wel eenigen tijd duren vóór dat deze begrippen (of dit begrip) gemeengoed voor alle volksgenooten geworden is en toch zouden zelfs de oude aanhangers van de leer: ieder voor zich en God voor ons allen thans moeten toonen er eenig gevoel voor te hebben Zij erkennen immers ook de noodzakelijkheid van iets boven het eigenbelang.

Hun echter, die dit zeer enge maatschappelijke (of sociale) standpunt: ieder voor zich! reeds lang hebben verlaten, ik heb hier het oog op de (goede) coöperatoren in het algemeen en op de zuivelcoöperators in het bijzonder, moet het toch niet moeilijk vallen: het algemeen belang voorop te stellen. In hunne vereenigingen: fabrieken, bonden, exportvereenigingen hadden zij immers het eigenbelang reeds aan banden gelegd. De zuivere speculant, uit de oudheid, kan in dezen tijd nog trachten zich uit te leven en zich met handen en voeten tegen het nieuwe verzetten, doch de coöperator, die ook werkelijk coöperator was niet.

Het doet dan ook wonderlijk aan als men iemand hoort zeggen: „De vrijheid van den boer om te coöpereren ligt nu voor mij over de grens, voor anderen binnen de grens tot waar de ordening zich mag uitstrekken". Deze en dergelijke vraagstukken zijn van de baan. De boer dient in de maatschappij het algemeen belang. Hiervoor krijgt hij rechten, doch aanvaardt daarvoor plichten! Dit gaat echter ver uit boven coöpereren of niet coöpereren.

Al even vreemd ziet men op als men van iemand leest: „Nu ligt het voor de hand, dat die coöperaties onmiddellijk voor het lidmaatschap van de centrale organisaties zouden bedanken die niet zouden wenschen te worden gedwongen, die maatregelen toe te passen, waaromtrent de centrale organisaties dwingende voorschriften zouden uitvaardigen" Zulke gedachten komen slechts op, als men zich beperkt tot een maatschappelijke ordening, zoo goed mogelijk natuurlijk!, met organisaties waarvan het lidmaatschap een gedwongen iets zou moeten zijn en mo-

gelijk gedekt door dwangmaatregelen. Ook dit vraagstuk is reeds van de baan. Degenen die de maatschappelijke ordening zich nog op deze of een dergelijke wijze voorstellen, blijven half-weg staan, tot schade van den boer en - en dit is steeds het belangrijkste! - tot nadeel van het algemeen belang.

2e. De melkveehoudende boeren in Nederland worden dusdanig georganiseerd, dat aan den hier boven genoemden eisch van melkvervoer langs den kortsten afstand wordt voldaan.

3e. De aan een bepaalde fabriek melk leverende boeren zullen een eenheid vormen. De vraag is dan: Aan wie(n) moeten die eenheden (zuivelfabrieken) toebehooren? M.a.w. wie(n) moet(en) daarvan eigenaar(en) zijn. Ook hier kan ik wel weder verwachten, dat niemand denkt een ander antwoord te zullen hooren dan: de boeren! **Zoo de melkveehoudende boer dit wensch** wordt (of blijft) hij mede-eigenaar van de fabriek waar de melk zijner koeien verwerkt wordt, mits voor deze melk **de kortste weg** leidt naar **die** fabriek. Het grootste deel der veehoudende boeren blijft dus waar zij thans zijn.

Gesteld nu dat een groep boeren geen eigenaar van een eenheid (fabriek) wil zijn. In dit geval blijft de fabriek eigendom van den persoon (natuurlijke of rechtspersoon), die thans eigenaar is. Er zullen zich ongetwijfeld vragen voordoen, die antwoord behoeven.

In de eerste plaats:

Wat moet er geschieden met de melkleverende boeren niet leden van de coöperatieve fabriek waar hun melk verwerkt wordt? Naar mijn meening moet deze mogelijkheid n.l., het melk leveren aan een coöperatieve fabriek zonder lid te zijn van die fabriek ophouden te bestaan. Alle boeren, behorende tot een eenheid die coöperatieve fabriek heet, moeten daarvan lid zijn en dezelfde lusten en lasten hebben te dragen.

In de tweede plaats:

Hoe moet het met den boer, die krachtens den gestelden eisch - de melk moet langs den kortsten weg de fabriek hereiken - bij een speculatieve fabriek terecht komt, terwijl hij nu lid van een coöperatie is?

Hier moet vastgehouden worden aan den eisch, zoeven genoemd, al vindt die boer het misschien jammer.

In de derde plaats kan het omgekeerde het geval zijn, n.l. dat een boer van een speculatieve fabriek naar een coöperatie moet gaan. Hij moet dan van de betrokken coöperatie lid worden, ook al heeft hij daartegen misschien bezwaren.

Het spreekt vanzelf, dat de in de tweede en derde gevallen bedoelde boeren behoorlijk behandeld en hunne belangen beschermd dienen te worden (zie hierover bladz. 14).

Een vierde mogelijkheid bestaat ook nog, n.l. dat de boeren, alle tot nu toe aan een speculatieve fabriek leverden, gezamenlijk een coöperatie ervan willen maken. De mogelijkheid moet dan hiervoor bestaan. Er zullen wel meer vragen zich voordoen en er zullen wel moeilijkheden komen, doch deze zullen allen opgelost moeten worden met het groote doel voor oogen: **vóór alles gaat het algemeen belang.**

De vraag kan ook gesteld worden: wie zal de bedoelde eenheden (fabrieken) voor zoover het boerenfabrieken, d.w.z. coöperatieve fabrieken zijn, besturen? Naar mijn meening kan men voorloopig in deze de statuten handhaven zooals zij bestaan. ik twijfel er echter niet aan of ook op de coöperatieve zuivelfabrieken zal het leidersbeginsel ingang vinden en ik denk mij den toestand dan in dezen geest:

De gezamenlijke leden kiezen een Voorzitter en een commissie van bijstand. De Voorzitter heeft uiteindelijk de beslissing nadat hij den Raad van bijstand heeft geraadpleegd Om de zoo veel jaren, laten wij beginnen met 2, hebben deze verkiezingen opnieuw plaats, zoodat uiteindelijk de boeren beslissen aan wien zij hun belangen toevertrouwen. Voor speculatieve fabrieken geldt dit vraagstuk niet. Hier is de eigenaar of als dit een rechtspersoon is, de directeur de leider.

Alle eenheden worden provinciegewijs of als dit om een bijzondere reden beter is - altijd weder het algemeen belang is richtsnoer! - streeksgewijs samengebracht voor keuringen en andere belangrijke zaken, zoodat alle tot nu toe bij de zuivelverenigingen goed gebleken middelen behouden en gebruikt kunnen blijven. Ook hier beslist niet de persoonlijke wensch, doch het algemeen belang. Al het goede dat bestaat kan rustig voortgang hebben. Het nieuwe is niet gekomen om alles wat bestond af te breken. Integendeel! Herhaaldelijk is reeds betoogd: alles wat goed is moet behouden blijven en verder uitgebouwd worden. Waar dus maatregelen bestaan om de kwaliteit der producten te verbeteren, waar personen zijn aangewezen om de fabrieken hierbij behulpzaam te zijn, daar moet alles verder blijven bestaan en ten algemeenen nutte worden aangewend.

Niet dus meer de keuze aan de personen (leiders van fabrieken), of zij van bedoelde maatregelen of personen gebruik zullen maken, maar de eisch van het algemeen belang, die hen het gebruik maken van en inroepen van hulp oplegt.

Met een enkel woord wees ik reeds op de bestaande hulpmiddelen om bij de betaling van de melk den boer recht te doen. **Dit recht moet iedere melkveehoudende boer kunnen verkrijgen** en het is dus noodig, dat de provincie- of streeksgewijs georganiseerde eenheden alle dezelfde wijze van betaling hebben en aan dezelfde contrölemiddelen onderworpen zijn. Ook noemde ik reeds de boter- en kaaskeuringen en ik wees er op, dat hierdoor goede resultaten voor kwaliteitverbetering waren verkregen. Ten aanzien van dat keuren geldt voor de provincie- of streeksgewijs vereenigde eenheden deze regel:

Alle eenheden moeten aan die keuring zich onderwerpen en alle middelen, die worden aangewend om deze keuring te doen slagen, gelden voor alle eenheden in de betreffende provincie of streek, liever nog, voor alle eenheden in het land.

Ik heb met een enkel woord gesproken over de coöperatieve afzet van de producten. De eenheden, die zich tot een dergelijken gemeenschappelijken verkoop hebben vereenigd, betalen de door de verschillende fabrieken geleverde producten naar kwaliteit. Deze wijze van waardeering der producten mag niet verloren gaan en welke organisatie men ten aanzien van de zuivelfabrieken ook in Nederland wil vormen, de coöperatieve afzet van verschillende fabrieken tezamen moet mogelijk blijven, al zou het alleen maar zijn om de door deze coöperaties toegepaste wijze van betaling der producten, welke zooveel heeft bijgedragen tot verbetering van de kwaliteit der producten, in het leven te houden.

De organisator die hiermede geen rekening houdt, breekt het werk van bijna een halve eeuw af.

Als leider van een provinciale of streek-combinatie van eenheden treedt weder een voorzitter op, bijgestaan door een Raad van bijstand. Deze personen worden gekozen door de eenheden. Een kiesstelsel is hiervoor ongetwijfeld te vinden. Richtsnoer moet hierbij zijn: de beste mannen voorop!

Het geheel berust niet op vrijheid doch ook niet op dwang, het berust en moet ook berusten op het inzicht: het algemeen belang stelt eischen waaraan moet worden voldaan. Ik kan mij voorstellen, dat iemand, die nog niet tot dit inzicht gekomen is, wat vreemd tegen den opbouw van de hier ontwikkelde organisatie aanziet, doch daarvoor is geen ander geneesmiddel, dan dat het wel zal wennen. In ieder geval is ernstig getracht niets stuk te maken en het goede, dat bestaat, te behouden en uit te breiden. **Mijn oprechte wensch is, dat dit doel langs den weg der geleidelijkheid, in vlug tempo, bereikt wordt.** Mocht dit niet mogelijk blijken, dan eischt het algemeen belang dat er dwang wordt uitgeoefend.

Als ik dan ook een verzameling platen zie uit de jaren 1935-1940 aangekondigd met het opschrift: Wat voor de coöperatieve zuivelbereiding actueel was! dan kan ik daar nog in smullen, doch de klemtoon moet vallen op het laatste woord: „was". De tijd is niet stil blijven staan en we leven nu in een periode, die grondig verschilt met de jaren 1935-1940 en die daarom heel andere eischen stelt.

- 4e. De leider in de fabriek, of men deze directeur of beheerder wil noemen, is verantwoordelijk voor den technischen en financiële gang van zaken.
- 5e. Wanneer de voorzitter van een zuiveleenheid of de leden van den Raad van bijstand of de leider van de fabriek niet op zijn plaats blijkt te zijn, wordt hij in overleg met een regeeringsinstantie verwijderd.
- 6e. De verkregen producten worden volgens een bepaald systeem zoodanig in het verkeer gebracht, dat het beginsel „Nederland voedt zichzelf" voorop staat.
- 7e. De belangen van den consument worden in overleg met een regeeringsinstantie behartigd.

Opmerking.

In de voorgaande uiteenzetting is schijnbaar vergeten de melkveehoudende boer, die levert voor directe consumptie. Voor dezen, den consumptiemelker, geldt evenwel hetzelfde als voor den industrie-boer. De ontwikkeling der laatste jaren heeft in het consumptie-melkgebied in het Westen des lands geleid tot het ontstaan van een noodzakelijke schakel tusschen den producent en den verkoper, n.l. het z.g standaardisatiebedrijf. Dit bedrijf is slechts in zooverre verschillend van de overige zuivelfabrieken in ons land, dat meer aandacht besteed wordt aan de bereiding van melk voor directe consumptie. Waar in het voorgaande gesproken wordt over de zuivelfabriek moet hiervoor bij de consumptiemelk gelezen worden: het standaardisatiebedrijf. De organisatie van den melkveehoudenden boer in de toekomst dient voor de consumptiemelkbedrijven op dezelfde leest te worden geschoeid als voor de overige melkverwerkende bedrijven.

's-Gravenhage, Kerstmis (Vredefeest) 1941.

Overdruk uit het Verordeningenblad voor het bezette Nederlandsche gebied. Stuk 44.
Uitgegeven 23 October 1941.

VERORDENING.

van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende de oprichting van den Nederlandschen Landstand.

Op grond van par. 5 van het Decreet van den Führer over de uitoefening van regeeringsbevoegdheden in Nederland van 18 Mei 1940 (R.W.B. 1, blz. 778) bepaal ik:

Artikel 1.

- (1) De Nederlandsche Landstand is een openbaar lichaam in den zin van artikel 152 der Grondwet en is gevestigd te 's-Gravenhage
- (2) De Nederlandsche Landstand heeft verordenende bevoegdheid in den zin van artikel 153 der Grondwet.

Artikel 2.

De Nederlandsche Landstand heeft in verantwoordelijkheid tegenover het Nederlandsche volk tot taak:

- 1) de belangen van de landelijke bevolking te behartigen en te waken over de eer van de standgenooten;
- 2) in het kader der door den Staat te geven richtlijnen de bedrijfseconomische aangelegenheden der landelijke bevolking te regelen en daarover te waken;
- 3) aan de voedselvoorziening van het Nederlandsche volk mede te werken.

Artikel 3.

(1) Tot den Nederlandschen Landstand behooren:

- 1) alle personen, die door hun werkzaamheid of door het ter beschikking stellen van perceelen grond of water deelnemen aan het productief maken van den Nederlandschen bodem met inbegrip der binnen- en kustwateren;
 - 2) de familieleden der onder 1 genoemde personen, voor zoover dezen geheel of gedeeltelijk voor het onderhoud van genen zorgen.
- (2) Vereenigingen, lichamen, instellingen en stichtingen, kunnen onafhankelijk van hun rechtsvorm en rechtspersoonlijkheid, voor zoover zij geen openbaar lichaam zijn en
- 1) voor zoover zij op het in artikel 1 omschreven gebied werkzaam zijn, door aanwijzing van den in artikel 1 der Verordening No. 41-1941, teneinde te komen tot een her-ordering op het gebied der niet commercieele vereenigingen en stichtingen genoemden Commissaris,
 - 2) voor zoover zij op het in artikel 2, onder 2, omschreven gebied werkzaam zijn, door aanwijzing van den Boerenleider in den Nederlandschen Landstand worden opgelost of daarbij aangesloten dan wel ontbonden.

Artikel 4.

- (1) Aan het hoofd van den Nederlandschen Landstand staat de Boerenleider. Hij vertegenwoordigt den Landstand zoo in als buiten rechte.

- (2) De Boerenleider regelt de inwendige organisatie van den Nederlandschen Landstand door het geven van een statuut.

Artikel 5.

- (1) Het staatstoezicht op den Nederlandschen Landstand berust bij den Secretaris-Generaal van het Departement van landbouw en Visscherij.
- (2) De Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visscherij vaardigt de ter uitvoering dezer verordening noodige voorschriften uit. Deze worden in de Nederlandsche Staatscourant afgekondigd.

Artikel 6.

Deze verordening treedt in werking op den dag harer afkondiging.

's-Gravenhage, 22 October 1941.

*De Rijkscommissaris voor het bezette
Nederlandsche gebied:*
SEYSS-INQUART.

**Op grond van bovenstaande verordening heeft de Rijkscommissaris voor de bezette Nederlandsche gebieden benoemd tot Boerenleider, Hoofd van den Nederlandschen Landstand,
E. J. ROSKAM Hzn.**

te Lunteren.

Bijlage

POSTHUMA, Folkert Evert (1874-1943)

Posthuma, Folkert Evert, landbouwkundige en minister (Leeuwarden 20-5-1874 - Vorden 3-6-1943). Zoon van Evert Posthuma, directeur van Van Gend & Loos, en Janna Johanna Sterkenburg. Gehuwd op 28-8-1899 met Aaltje van den Steen. Uit dit huwelijk werden 2 dochters geboren.

Posthuma studeerde na het doorlopen van drie klassen van de RHBS te Leeuwarden aan de afdeling B van de Rijkslandbouwschool te Wageningen (1890-1893). Aangezien het Wageningse einddiploma in die tijd nog niet veel voorstelde, leerde hij door voor de akte MO-school- en huisonderwijs in de landbouw. Na het behalen van deze akte (1896) studeerde hij nog enige semesters aan het landbouwinstituut van de universiteit te Halle an der Saale. Zijn eerste sollicitatie, naar het ambt van rijkslandbouwleraar in Friesland, werd afgewezen, volgens zijn eigen lezing omdat hij te 'rood' was in de ogen van een aantal invloedrijke Friese heren. Het is niet onwaarschijnlijk dat hij zijn kansen verspeelde door zich tijdens een voordracht voor het Landhuishoudkundig Congres (1896) meer eerlijk dan diplomatiek uit te laten over het functioneren van de Friese pachtcommissie. De gemankeerde benoeming, waarover hij zich nog in 1940 beklagde, veroorzaakte een levenslang litteken. In 1898 moest hij zich tevreden stellen met de bescheiden functie van secretaris van de Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland, maar daarna maakte hij snel carrière. Het jaar daarop werd hij zuivelconsulent in Drenthe, een functie die voldoende financiële basis bood voor zijn huwelijk. In 1899 werd hij ook betrokken bij de oprichting van de Algemeene Nederlandse Zuivelbond FNZ, waarvan hij in 1900 onbezoldigd secretaris werd. Van 1904 tot 1905 was hij tevens waarnemend rijkszuivelconsulent in Noord-Brabant.

In 1905 verhuisde Posthuma van Assen naar Den Haag om daar als bezoldigd secretaris leiding te geven aan de snel groeiende FNZ. Hij bleek een voortreffelijk voorvechter te zijn van de belangen van de zuivelbereiders en tijdens de vergaderingen van de landbouworganisaties ontpopte hij zich als een overtuigend spreker. Weldra was hij in land-bouwkringen algemeen bekend. Bij de FNZ kreeg hij te maken met de ongevallenverzekering, en daarom werd hij benoemd tot secretaris van een commissie van de landbouworganisaties die de vrijwillige ongevallenverzekering voor landarbeiders moest voorbereiden. Dit leidde tot de oprichting van de Landbouwonderlinge en Tuinbouw-onderlinge, waarvan Posthuma directeur werd (1909), terwijl hij tevens werd opgenomen in de directies van de daarmee gelieerde instellingen als de Coöperatieve Vereeniging "Centraal Beheer". Vóór hij bij de FNZ ontslag nam beschreef Posthuma, die zichzelf toen al niet wegcijferde, in een brochure de voorspoedige groei die de FNZ onder zijn leiding had doorgemaakt.

Ook zijn nieuwe functies vervulde Posthuma slechts enkele jaren. In 1914 trad de minister van Financiën van het extraparlamentaire kabinet-Cort van der Linden af. M.W.F. Treub, die tot dusver minister van Landbouw, Nijverheid en Handel was geweest, nam diens portefeuille over. Posthuma werd op de opengevallen plaats van Treub benoemd. Hij kreeg daarmee op de voor die tijd zeer jeugdige leeftijd van 40 jaar een van de belangrijkste posten in het kabinet. Onze voedselvoorziening was grotendeels afhankelijk van de invoer van buitenlandse granen, die door de oorlogsomstandigheden ernstig werd belemmerd. Gebrek aan levensmiddelen kon slechts worden voorkomen door invoering van een steeds stringenter stelsel van geleide economie. Door distributie, rantsoenering, uitvoerverboden, prijszetting, teeltregelingen en verplichte omzetting van grasland in bouwland werd getracht de voedselschaarste het hoofd te bieden. Deze uiteraard impopulaire maatregelen maakten Posthuma tot het mikpunt van ernstige kritiek, die althans ten dele niet gerechtvaardigd was. In het kabinet had hij met Treub geregeld ernstige meningsverschillen, waarbij ook een rol zal hebben gespeeld, dat Posthuma pro-Duits en Treub pro-Entente was. Posthuma wist echter vrijwel steeds zijn standpunt te handhaven. Dit verhinderde niet dat Treub hem zeer waardeerde en nog in zijn Herinneringen en overpeinzingen (Haarlem, 1931) zijn boven elke verdenking staande onkreukbaarheid roemde. Behalve de wetten die uit de oorlogseconomie voortvloeiden, loodste Posthuma

ook nog twee wetsontwerpen van A.S. Talma door de Staten-Generaal, nl. de Wet tot regeling van het Hooger Landbouw- en Hooger Veeartsenij kundig onderwijs (1917) en de Landarbeiderswet (1918). Bij eerstgenoemde wet werden de Wageningse landbouwschool tot Landbouwhoogeschool en de Utrechtse veeartsenij school tot Veeartsenijkundige Hoogeschool verheven. Ofschoon Posthuma reeds in 1910 in een brochure had gepleit voor overbrenging van de Landbouwhoogeschool van Wageningen naar Utrecht verleende de Wageningse senaat hem en zijn directeur-generaal, P. van Hoek, het eredoctoraat. Toen de Veeartsenijkundige Hoogeschool in 1921 (ter gelegenheid van het eeuwfeest van het veterinaire onderwijs in Nederland) alleen aan Van Hoek het eredoctoraat toekende, voelde Posthuma zich zo in zijn wiek geschooten dat hij de curatoren schriftelijk van zijn verontwaardiging liet blijken.

Posthuma was inmiddels, na het aftreden van het kabinet-Cort van der Linden in 1918, teruggekeerd bij "Centraal Beheer", nu als president-directeur. Hij zou deze functie tot zijn pensionering (1939) bekleden. Landelijke aandacht trok zijn gezamenlijk optreden met de secretaris van het Ned. Verbond van Vakverenigingen (NVV), E. Kupers, in het kader van de Land- en Tuinbouwongevallenwet (1922), dat het begin werd van de bedrijfsorganisatie in ons land. Het hoogtepunt in zijn carrière was echter voorbij, en naarmate hij ouder werd, voelde hij zich steeds meer miskend, omdat hij niet andermaal voor het ministerschap werd uitgenodigd. Tot het einde van zijn leven afficheerde hij zich overal als oud-minister van Landbouw, en in zijn tientallen nevenfuncties, gehonoreerd met vele binnen- en buitenlandse onderscheidingen, vond hij weliswaar een uitlaat voor zijn grote werkkraft, maar niet voldoende compensatie voor zijn onvoldane eerbij. Hij was o.m. voorzitter van de FNZ (1921 - 1933), de Maatschappij voor Nijverheid en Handel (1919-1927), de Nijverheidsraad (1921-1933), het Nationaal Technisch Scheepvaartkundig Museum (1925-1931), van verschillende instellingen op omroepgebied, de voorbereidingscommissie van een Economische Voorlichtingsdienst (1928-1931) en van het Landbouwcrisiscomité (1930-1934). In de jaren '30 was hij vooral werkzaam als lid van Nederlandse delegaties en instellingen op het gebied van het internationale handelsverkeer.

In 1933 legde hij tegelijkertijd 24 bestuursfuncties neer, omdat de cumulatie van nevenactiviteiten hem belette zijn werk naar behoren te vervullen. Vermoedelijk heeft daarbij ook een rol gespeeld dat hij het oneens was met de crisispolitiek van de regering en zich vrij wilde maken om deze te bestrijden. Sterk afkeurig als hij was van partijpolitiek had hij zich al herhaaldelijk kritisch geuit over het politieke bestel. Zijn opvattingen, die ook gevoed werden door zijn frustraties, schenen een rechtvaardiging te vinden in de algemeen heersende onlustgevoelens, die zich dikwijls manifesteerden in een antidemocratische opstelling. Het is derhalve niet zo verwonderlijk dat hem reeds in 1932 het leiderschap werd aangeboden van een fascistische beweging. Bij die gelegenheid antwoordde hij wel voor de fascistische gedachte te voelen, maar nog niet toe te zijn aan een 'profetenmantel'. In 1934 en 1935 hield hij een aantal lezingen voor landbouworganisaties, waarin hij o.a. fulmineerde tegen de landbouw- en crisispolitiek en tegen de kamerleden, die hij als ondeskundige baantjesjagers afschilderde, en waarschuwde voor een afglijden naar de chaos. Naar aanleiding van deze lezingen schreef Musserts adjudant B. Erkelens aan Posthuma dat er eens een grootse taak voor hem zou zijn weggelegd. Posthuma's hoop dat er voor hem nog toekomstperspectieven waren, zal erdoor versterkt zijn. Van een contact met A.A. Mussert, zoals Erkelens gewild had, kwam het nog niet omdat Posthuma opnieuw de boot afhield, ook toen Mussert zelf hem tot een gesprek uitnodigde. Zijn sympathie voor het nazisme bleef zo weinig bekend, dat hij nog in 1938 ter gelegenheid van het regeringsjubileum van koningin Wilhelmina werd bevorderd tot commandeur in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Eerst na de capitulatie kwam Posthuma openlijk voor zijn opvattingen uit. Hij is echter nooit tot de Nationaal-Socialistische Beweging toegetreten, omdat hij niet voetstoots het partijprogramma onderschreef. Als oprecht gelovig man (hij was doopsgezind) koesterde hij, zoals hij Mussert liet blijken, een groot wantrouwen ten aanzien van de houding van de NSB op godsdienstig gebied. Op 25 mei 1940 bood hij Mussert, die weldra meer vertrouwen in hem dan in de boerenleider E.J. Roskam stelde, zijn diensten aan. Enkele dagen daarna ontmoetten zij elkaar voor het eerst. Posthuma was sterk gekant tegen Duitse inmen-

ging in Nederlandse zaken en beeldde zich in zijn zelfoverschatting en eerzucht in dat hij de aangewezen man was om ook in deze oorlogstijd leiding te geven aan de landbouw en voedselvoorziening en deze uit handen van de bezetter te houden. Hij heeft echter geen rol van betekenis meer gespeeld. De eerste Commissie-Posthuma (1940), ingesteld als adviesorgaan op landbouwgebied door en voor de bezetter, ging weldra ter ziele, omdat haar opvattingen niet strookten met die van de Duitsers.

Posthuma wilde trouwens alleen technische, geen politieke, adviezen geven. De taak van de tweede Commissie-Posthuma ('Productieslag 1941') werd al spoedig overgenomen door de Landstand, waarin Posthuma, ofschoon hij tot adviseur van deze organisatie werd benoemd, geen invloed had. Tevergeefs trachtte hij de landbouworganisaties over te halen zich aan te sluiten bij het Boerenfront van de NSB en tegelijkertijd (1940) broedde hij op een doorzichtig plan dat de aanstelling van een topfunctionaris boven de secretarissen-generaal beoogde. In zijn grenzeloze naïviteit wilde hij dit plan persoonlijk aan Hitler voorleggen tijdens een 'zeer gemoedelijk, maar van hart tot hart sprekend praatje'. Wel gelukte het hem te voorkomen dat de Duitsers, na een eerste geslaagde actie, de bibliotheek van de Landbouwhogeschool leegroofden. M.M. Rost van Tonningen wist hij de voet dwars te zetten bij diens poging de onderlinge verzekeringsmaatschappijen onder te brengen bij een Duitse herverzekeringsmaatschappij. In 1943 scheen hij eindelijk de kans te krijgen waarop hij altijd was blijven hopen, toen Mussert hem benoemde tot gevolmachtigde voor Landbouw en Visserij in zijn schaduwkabinet. Deze benoeming was voor een verzetsgroep, die evenmin als Posthuma beseftte dat dit 'ministerschap' geen inhoud zou krijgen, aanleiding hem te liquideren.

A: Collectie-F.E. Posthuma in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage, met inventaris van A.E.M. Ribberink; Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam, inv. nr. Doc. I 1347a-d.

P: 'Is eene rijkssubsidie aan onderlinge landbouw-ongevallenverzekeringen ... op billijkheidsgronden te verdedigen?' Prae-advies ... 63e Ned. landhuishoudkundig congres te Venlo, 12-15 Juni 1911 [S.l., 1911]; samen met J.Ph. Holtzschue, De Risico-Bank 1903-1912 ('s-Gravenhage, [1914]); 'Food supply and agriculture', in The Netherlands and the world war. Ed.J.T. Shotwell (New Haven, 1928) 210-299; Een agrarisch front als landbouworganisatie 2e dr. [Leiden, 1940]; Nederland voedt zich zelf [S.l., s.a.]; De organisatie van den melkveehoudenden boer en de fabriekmatige zuivelbereiding [S.l., ca. 1942].

L: S.B., 'F.E. Posthuma', in Eigen Haard 40 (1914) 877-879; [Red.], 'F.E. Posthuma. Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel', in Cultura 26 (1914) 341-343; jubileum- en afscheidsartikelen in Officieel orgaan van den algemeenen Nederlandschen zuivelbond 28 (1933) 469-470; 678-680; 683-684; Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het vijf-en-twintig jarig bestaan [van] de coöperatieve vereeniging "Centraal Beheer" G.A. (Amsterdam, 1934); P.J. Oud, Het jongste verleden 2e dr. (Assen, 1968. 6 dl.) I - III; L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog ('s-Gravenhage, 1969-dl.) passim.

J.M.G. van der Poel

Oorspronkelijke versie opgenomen in: Biografisch Woordenboek van Nederland 3 (Den Haag 1989)
Laatst gewijzigd op 13-02-2007